

УДК 332.3

LEGAL ASPECTS OF LAND PROTECTION IN THE PROCESS OF OVERUSE

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ У ПРОЦЕСІ ЗДІЙСНЕННЯ НАДРОКОРИСТУВАННЯ

Machuska I.B. /Мачуська І.Б.*д.ю.н., професор кафедри приватного права
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6441-8356>***Gulyar T.B. /Гуляр Т.Б.***к.ф.н., доцент кафедри іноземних мов
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-9694-2247>***Argatiuk I.V. /Аргатюк І.В.***старший викладач кафедри іноземних мов
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-5076-5639>
Київський національний економічний університет
імені В. Гетьмана, Юридичний інститут,
м. Київ, Україна*

Анотація. У статті досліджується правові аспекти охорони земель у процесі здійснення надрокористування. Зазначено, що видобуток корисних копалин являє собою процес, який тісно пов'язаний з негативним впливом на земельні ресурси.

Доведено, що необхідність застосування правових заходів щодо охорони земель у контексті видобутку корисних копалин, є одним із ключових напрямів у сфері земельних відносин.

Зазначено, що одним із важливих заходів, щодо охорони земель, у процесі здійснення видобутку корисних копалин є рекультивація та консервація земель. Встановлено правове поняття рекультивації земель, порушених у наслідок проведення гірничодобувних робіт та геологічного вивчення надр. Зазначено, що консервації підлягають техногенно забруднені, деградовані і малопродуктивні землі, господарське використання яких є екологічно небезпечним та економічно неефективним.

Ключові слова: корисні копалини, надра, надрокористування, землі, земельні ресурси, охорона земель, забруднення земель.

Вступ.

Особлива природа корисних копалин як інвестиційних ресурсів, детермінує необхідність їх публічно-правового забезпечення у державі. Саме правова регламентація, що полягає у встановленні загальних правил, пов'язаних із розвідкою, видобутком корисних копалин, виступає основним засобом забезпечення належного використання та охорони надр.

Видобування корисних копалин – процес, що тісно пов'язаний з негативним впливом на навколишнє природне середовище, у тому числі і на земельні ресурси. Процес надрокористування стосується не тільки безпосереднього

видобутку корисних копалин, а й впливу процесу видобування та подальшої переробки корисних копалин на навколишнє середовище та ґрунти.

З метою недопущення заподіяння шкоди навколишньому середовищу та здоров'ю людей під час здійснення видобування та переробки корисних копалин, суб'єкти господарської діяльності повинні дотримуватись усіх вимог законодавства у сфері навколишнього природного середовища, у тому числі і земельних ресурсів.

Водночас, у процесі видобутку корисних копалин, часто спостерігається недотримання норм та вимог щодо охорони земель, що безпосередньо впливає на їх стан земель та ґрунтів, і як наслідок, на стан навколишнього середовища у цілому.

Головними чинниками негативного впливу на довкілля, у тому числі і на земельні ресурси є надзвичайно висока концентрація гірничих підприємств, високий рівень виробленості переважної більшості родовищ, нелегальне видобування бурштину, що призвело до порушення екосистем [1].

Важливим напрямом, щодо охорони земель та ґрунтів у процесі видобутку корисних копалин, є проведення заходів охорони земельних ресурсів, що порушені у наслідок видобутку корисних копалин.

Аналіз наукових джерел. Теоретико-методологічною основою дослідження питання охорони земель у процесі видобутку корисних копалин стали праці таких науковців, а саме: Василюка О.В., Довбиша Л.О., Добряка Д.І., Голубцова О., Горіна М.О., Канаша О.П., Кузіна Н.В., Кулика В.М., Мартина А.Г., Осип С.О., Сплодитель А., Чумаченко С.

Мета статті: полягає в розкритті особливостей та вдосконалення шляхів підвищення ефективності правової регламентації охорони земель у процесі видобутку корисних копалин.

Виклад основного матеріалу. Корисні копалини є особливим об'єктом правового регулювання. Мінерально-сировинна база України є достатньо вагомою у світовому вимірі. В надрах нашої країни виявлено майже 20 тис. родовищ і проявів 117 видів корисних копалин [2].

У той же час, земельний фонд України становить 60,4 млн. гектарів і характеризується надзвичайно високим рівнем господарського освоєння, що визначає інтенсивний вплив антропо- та техногенезу на навколишнє природне середовище, в тому числі на земельні ресурси [3].

Ресурси надр розповсюджені по території України нерівномірно у межах земної кори, а саме: Донецько-Донбаському, Криворізькому, Нікопольському, Закарпатському та інших регіонах України, а їх видобуток передбачає зняття значної частини ґрунту.

Таким чином, видобуток корисних копалин може бути здійснений на території земель України, що належать до різних категорії, навіть особливо цінних, оскільки необхідність видобутку тих чи інших корисних копалин може бути вкрай важлива для економіки держави.

Крім того, значною проблемою сьогодення є незаконний видобуток корисних копалин, у тому числі і бурштину, що призвело масштабної екологічної катастрофи.

Так, Калусько-Голинське родовище калійних солей, загальною площею 1 063,5 га. має об'єм відпрацьованих порожнин, що сягає близько 19 млн м³. Тобто, недостатньо науково обґрунтований видобуток корисних копалин спричинив розвиток екстремальних екологічних ситуацій: просідання земної поверхні, зсувів [4].

Екологобезпечне використання земель – одна з необхідних умов сталого розвитку навколишнього середовища і суспільства в цілому. Сучасний кризовий стан земельних ресурсів України, зумовлюють потребу істотних змін природокористування [5, с. 166].

Гірничодобувна промисловість в Україні є найбільш землеємною галуззю. Видобування корисних копалин відкритим способом є більш вигідним з економічної точки зору, водночас, площа кар'єрів сягає значних розмірів [6, с.114]. В Україні загальна площа порушених земель становить понад 265 тис. га. Щороку для потреб гірничовидобувної промисловості виділяють 7–8 тис. га. При відкритому способі видобування на 1 млн т. мінеральної сировини втрати земель

складають 1700 га. [7, с. 262].

Отже, необхідність підвищення ефективності правової регламентації охорони земель у контексті видобутку корисних копалин, є одним із ключових напрямів у сфері земельних відносин.

Правове регулювання у сфері охорони земель здійснюється відповідно до Конституції України, Земельного кодексу України, Законів України «Про охорону земель», «Про державний контроль за використанням та охороною земель», «Про охорону навколишнього природного середовища» та інших нормативно-правових актів. Так, відповідно Закону України «Про охорону земель», охорона земель – це система правових, організаційних, економічних, технологічних та інших заходів, спрямованих на раціональне використання земель, запобігання необґрунтованому вилученню земель, захист від шкідливого антропогенного впливу, відтворення і підвищення родючості ґрунтів [8].

Доцільно зауважити, що Закон України «Про охорону земель» містить ряд положень, що торкаються питань, пов'язаних із охороною земель при здійсненні господарської діяльності, а саме: охорона земель при здійсненні меліорації, при застосуванні пестицидів і агрохімікатів, при веденні лісового господарства, при веденні водного господарства та інш. У той же час, Закон України «Про охорону земель» не містить положень щодо охорони земель при проведенні геологічного вивчення надр та гірничодобувних робіт. [8].

Таким чином, на нашу думку, видається доцільним доповнити Розділ VI Закону України «Про охорону земель» [8] положенням: «охорона земель при проведенні геологічного вивчення надр та гірничодобувних робіт».

Одним із важливих заходів, щодо охорони земель, у процесі здійснення видобутку корисних копалин є рекультивація та консервація земель.

Інститут рекультивації пошкоджених земель має важливе значення для поліпшення стану ґрунтів, як один із важливих засобів охорони земель.

Відповідно до ст. 166 ЗКУ, рекультивація порушених земель - це комплекс організаційних, технічних і біотехнологічних заходів, спрямованих на відновлення ґрунтового покриву, поліпшення стану та продуктивності

порушених земель [9].

Рекультивації земель, порушених у наслідок проведення гірничодобувних робіт та геологічного вивчення надр, можна визначити, як діяльність щодо здійснення комплексу спеціальних заходів з метою часткового або повного відновлення природних комплексів та території, порушених у зв'язку із проведенням гірничодобувних робіт та геологічним вивчення надр, направлених на поліпшення стану земель та навколишнього природного середовища.

Процес рекультивації земель складається з комплексу інженерних, гідротехнічних, біологічних, санітарно-гігієнічних та інших заходів, що спрямовані на повернення порушених промисловістю території у різні види природокористування: сільсько- і лісогосподарське, рекреаційне тощо [10]. Одним етапів рекультивації земель є гірничотехнічний етап, що полягає у здійсненні комплексу робіт та який проводиться з метою підготовки пошкоджених земель до біологічної рекультивації або для інших цілей [11, с. 88].

Консервація земель є одним із важливих заходів охорони земель та ґрунтів, що забруднені у наслідок проведення гірничих робіт. Консервація деградованих і забруднених земель є природоохоронним заходом і вона спрямована на охорону земель і підвищення родючості ґрунтів. Під консервацією розуміють систему заходів щодо тимчасового вилучення деградованої і малопродуктивної ріллі із інтенсивного сільськогосподарського використання (реабілітація) та незворотного переведення цих земель в інші угіддя (трансформація) [12, с. 86].

Відповідно до ст. 172 ЗКУ [9], а також ст. 51 ЗУ «Про охорону земель» [8], консервації підлягають деградовані і малопродуктивні землі, господарське використання яких є екологічно небезпечним та економічно неефективним.

На нашу думку, видається доцільним доповнити зміст вищенаведених статей такими положеннями, а саме: консервації підлягають техногенно забруднені, деградовані і малопродуктивні землі, господарське використання яких є екологічно небезпечним та економічно неефективним, а також землі забруднені внаслідок здійснення гірничодобувних робіт, на яких тимчасово неможливо одержати екологічно чисту продукцію.

Висновки.

Враховуючи вище наведене, доцільно зробити наступні висновки.

Видобування корисних копалин – процес, що тісно пов'язаний з негативним впливом на навколишнє природне середовище, у тому числі і на земельні ресурси. Порушення земної поверхні внаслідок видобування корисних копалин призводить до формування техногенно порушених територій. Важливим напрямом, щодо охорони земель та ґрунтів у процесі видобутку корисних копалин, є проведення заходів охорони земельних ресурсів, що порушені у наслідок видобутку корисних копалин.

Рекультивация і консервація порушених земель, у наслідок видобутку корисних копалин є одним із провідних заходів відновлення пошкоджених земель.

Правове регулювання рекультивации земель у сфері надрокористування не достатньо регламентована національним законодавством. З метою вдосконалення правового регулювання у зазначеній сфері запропоновано: внести пропозицію щодо доповнення положень Закону України «Про охорону земель», поняттям «рекультивация земель в результаті проведення геологічного вивчення надр та гірничодобувних робіт»; доповнити Розділ VI Закону України «Про охорону земель» положенням: «охорона земель при проведенні геологічного вивчення надр та гірничодобувних робіт». Враховуючи, що інститут рекультивации пошкоджених земель має важливе значення для поліпшення стану ґрунтів, доцільно запропонувати ухвалення Закону України «Про рекультивацию земель», одним із розділів якого має стати розділ присвячений «рекультивации земель при проведенні геологічного вивчення надр та гірничодобувних робіт».

Також, видається доцільним доповнити Закону України «Про охорону земель» такими положеннями, а саме: консервації підлягають техногенно забруднені, деградовані і малопродуктивні землі, господарське використання яких є екологічно небезпечним та економічно неефективним, а також землі забруднені внаслідок здійснення гірничодобувних робіт, на яких тимчасово неможливо одержати екологічно чисту продукцію.

Література.

1. Neffe, S. Chemical aspects of environmental contamination at military sites. Environmental Contamination and Remediation Practices at Former and Present Military Bases. 1998. Springer. Dordrecht, pp. 83-92.
2. Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року № 3268-VI 21.04.2011. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 44. ст.457.
3. Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової програми використання та охорони земель : Розпорядження Кабінету Міністрів України. від 19 січня 2022 р. № 70-р.
4. Волощук М. Деградація ґрунтів – глобальна екологічна проблема. Вісник Львівського університету. Серія географічна. 2017. Випуск 51. С. 63-68.
5. Довбиш Л.О. Малопродуктивні та деградовані землі: проблеми та перспективи. 2010. № 3. Вісник Полтавської державної аграрної академії. С. 165-168.
6. Давидова І.В., Шомко О.М. Перспективи рекреаційної рекультивації земель, порушених внаслідок видобутку ільменту. Науково-практичний журнал. Екологічні науки № 1(52), Том 1. С. 114-119.
7. Іванов Є. А. Проблеми рекультивації і ревіталізації земель, порушених гірничими роботами. Надрокористування в Україні. Перспективи інвестування: матеріали Четвертої міжнародної науково-практичної конференції: у 2-х т. (6–10 листопада 2017 р., м. Трускавець). К.: ДКЗ, 2017. Т. 2. С. 262-270.
8. Про охорону земель: Закон України від 19 червня 2003 р. № 962-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 39. Ст. 349.
9. Земельний кодекс України : Закон України від 25.10.2001 р. № 2768-III. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 3–4. Ст. 27.
10. Природоохоронні аспекти гірничодобувного виробництва та проблеми рекультивації земель з використанням відходів надрокористування. URL:<https://ecolog-ua.com/news/pryrodoohoronni-aspekty-girnychodobuvnogo-vyrobnystva-ta-problemy-rekultyvaciyi-zemel-z>

11. Місінкевич А.Л. Поняття рекультивації земель як юридичної категорії. Науковий вісник Чернівецького університету. 2011. Випуск 559. С.84-88.

12. Ткачук Л.В. Консервація деградованих і малопродуктивних земель як джерело формування екомережі. Науковий вісник НЛТУ України. 2009. №3. С. 85-90.

Abstract. *The article examines the features of land protection in the process of subsoil use. It is noted that mineral extraction is a process that is closely related to the negative impact on land resources.*

It is proven that the need to apply measures to protect land in the context of mineral extraction is one of the key areas in the field of land relations.

It is noted that one of the important measures to protect land in the process of mineral extraction is land reclamation and conservation. The concept of land reclamation disturbed as a result of mining operations and geological study of subsoil is established. It is noted that man-made polluted, degraded and low-productive lands, the economic use of which is environmentally dangerous and economically inefficient, are subject to conservation.

Key words: *minerals, subsoil, subsoil use, land, land resources, land protection, land pollution.*